

סיכום השלבים בסוגיית פתח בכד וסיים בחבית

ביאור	תרגום מילולי	ציטוט	מילה מנחה	השלב בסוגיה	
		המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה - פטור. ואם הוזק בה - בעל החבית חייב בנוקו		משנה מקרה 1 דין מקרה 2 דין	1
		פתח בכד וסיים בחבית		קושיה	1
	ושנינו גם	ותנן נמי : זה בא בחביתו וזה בא בקורתו. נשברה כדו של זה בקורתו של זה - פטור. פתח בחבית וסיים בכד	ותנן נמי	ציטוט משנה זהה קושיה	א1
	ושנינו גם	ותנן נמי : זה בא בחביתו של יין וזה בא בכדו של דבש. נסדקה חבית של דבש ושפך זה יינו והציל את הדבש לתוכו - אין לו אלא שכרו. פתח בכד וסיים בחבית	ותנן נמי	ציטוט משנה זהה קושיה	ב1
		אמר רב פפא : היינו כד היינו חבית	אמר רב פפא	תירוץ	2

ביאור	תרגום מילולי	ציטוט	מילה מנחה	השלב בסוגיה	
	למה יוצא מזה	למאי נפקא מינה	למאי נפקא מינה	שאלת בירור	3
		למקח וממכר		תשובה	4
	במה מדובר	היכי דמי	היכי דמי	שאלת בירור	5
	אם לומר במקום שכד לא נקרא חבית וחבית לא נקראת כד	אילימא באתרא דכדא לא קרו חבית וחבית לא קרו כדא	אילימא	תשובה שתידחה	6
	הרי לא קוראים לה	הא לא קרו לה		דחיית התשובה	7
	לא, נצרך שהרוב קוראים לה לכד כד ולחבית חבית, ויש גם שקוראים לחבית כד ולכד חבית	לא צריכא דרובא קרו לה לכדא כדא ולחביתא חביתא ואיכא נמי דקרו לחביתא כדא ולכדא חביתא	לא צריכא	תשובה	א6
	מהו שתאמר לך אחר הרוב	מהו דתימא זיל בתר רובא	מהו דתימא	הוה אמינא	ב6
	מלמד אותנו ש...	קא משמע לן דאין הולכין בממון אחר הרוב	קא משמע לן	מסקנה	ג6

ניתוח הסוגיה לפי ששת ההישגים:

1. יסודות תושב"ע:

- א. לקשר את הנושא הנידון במשנה לפרשיה המתאימה בתורה ולמצווה מתרי"ג מצוות שאליה המשנה שייכת.
- ב. הסוגיה עוסקת בעניין לשוני. נקודת המוצא היא שהמשנה נכתבה בדקדוק רב, כך שיש לשים לב לכל שינוי ולברר את סיבתו.
- ג. לזהות בדברי הגמרא הבדל בין משניות לסתמא דגמרא ולדברי אמורא (רב פפא). המשניות מובאות בלשון הקודש, לעומת דברי הגמרא שמובאים בארמית.

2. התמצאות:

- א. הגמרא מביאה פעמיים משניות השנויות במקומות אחרים, שבהן מופיע שינוי לשון זהה לשינוי הלשוני במשנה. (מילת המפתח לזיהוי: "ותנן נמי" - שייך לחלק של מבנה). ללמד לאתר היכן המשניות הללו שנויות בעזרת מסורת הש"ס. מספק הזדמנות לתרגל דפדוף והתמצאות בדפי המסכת.

ב. אוצר מילים:

1. **בארמית:** תנן, נמי, היינו, למאי, נפקא, מינה, היכי, דמי, אילימא, באתרא, דכדא, קרו, הא, לה, צריכא, דרובא, חביתא, ואיכא, מהו, דתימא, זיל, בתר, קא (מילה חסרת תרגום, פועל עזר), משמע, לן.
2. **בעברית:** כד, חבית, קורה, מקח וממכר.
3. לשון משנה: "אין לו אלא שכרו" - מבנה משפט נפוץ בלשון המשנה. מנוסח על דרך השלילה ומשמעותו מיעוט - יש לו רק, אין לו פיצוי על שווי הדבש ששפך, אלא יש לו פיצוי נמוך יותר, רק על שכרו בתור פועל.
- ג. ללמד כלל: לנסות להחליף את האות ד' בארמית בראש מילה באות ש'.

ד. קריאה:

1. המשנה וכן דברי הגמרא עד לתשובת רב פפא קלים לקריאה. הזדמנות לקריאה עצמית של התלמידים. כמו כן, הזדמנות טובה לתרגול של לימוד בחברותות.
2. בסיפא של המשנה יש אפשרות לקריאה דו משמעית:
הנכונה - "ואם הוזק בה - בעל החבית חייב בנזקו". שאינה נכונה - "ואם הוזק בה בעל החבית - חייב בנזקו". הזדמנות לדיון מהו ההסבר הנכון. כאן הבנת התוכן תסייע לפיסוק נכון (שייך לפרשנות והיסק). רש"י (ד"ה ואם הוזק בה) מוסיף מילה אחת **הנתקל**. (בפני יהושע ביאר ממה רש"י בא לאפוקי בהוספת מילה זו).

3. מושגי תוכן:

- א. **רשות הרבים** - מרחב ציבורי שרבים עוברים בו ועושים בו שימושים מסוימים.
- ב. **פטור** - אינו חייב בדין. בסוגייתנו - בעל החפץ שהזיק אינו חייב לשלם על הנזק שנגרם.
- ג. **הוזק בה (ניזק)** - האדם שגופו או רכושו נפגע
- ד. **בעל החבית (מזיק)** - האדם שגופו או רכושו פגע
- ה. **חייב** - חייב בדין. בסוגייתנו - בעל החפץ שהזיק חייב לשלם על הנזק שנגרם.
- ו. **אין לו אלא שכרו** (מושג משני בסוגיה) - גובה הפיצוי נקבע לפי תעריף שכר עבודה שהיה גובה פועל כלשהו על ביצוע אותה פעולה שעשה אחד מבעלי הדין. בסוגייתנו - הפעולה היא איסוף הדבש שנשפך.
- ז. **מנהג המקום** - (המושג אינו כתוב במפורש בסוגיה אך הוא עומד ברקע הדברים ומסייע להבין את הנפ"מ)
- ח. **ממון** - ממונות, אחד מן התחומים ההלכתיים שבתורה. עוסק בעניינים הכספיים שבין בני"א, בנזקים, ההפסדים, אי ההסכמות שיש בין בני"א סביב רכוש וכסף.
- ט. **הליכה / הכרעה אחרי הרוב** - לקשר לפסוק בתורה - "אחרי רבים להטות".
- י. **המוציא מחברו עליו הראיה** - הרוצה להוציא ממון מידי אחר יכול לעשות זאת רק מכח ראיה ניצחת.

4. מבנה:

א. **מילות מפתח:** ותנן, למאי נפקא מינה, היכי דמי, אילימא, לא צריכא, מהו דתימא, קא משמע לן.
ב. **תבנית קבועה:** המילים לא צריכא, מהו דתימא, קמ"ל מופיעים פעמים רבות ברצף במהלך הסוגיה. יש להסביר את ההיגיון שברצף הזה ולומר שכשמכירים את התבנית הזאת ומזהים את ראשיתה בסוגיה כלשהי, קל לִפְרוֹת את המשך המהלך.

ג. **משנה ובה שני מקרים ושני דינים.** הגמרא פותחת **בקושיה** על לשון המשנה (ולא על תוכן הדינים שבה). הגמרא **מרחיבה** את הקושיה: **מצטטת שתי משניות** שגם מהן עולה קושי לשוני זהה לקושי שבמשנתנו. **אמורא מתרץ** את הקושי. הגמרא **שואלת בירור** מדוע היה חשוב למשנה ליצור את ההבדל הלשוני. הגמרא **עונה תשובה** לשני השוני הלשוני יש השלכה הלכתית בעולם המסחר. הגמרא **שואלת** באיזה מקרה בדיוק תבוא לידי ביטוי ההשלכה ההלכתית. הגמרא **מעלה הווה אמינא** (ומלשון הגמרא אנו יודעים לצפות מראש שהווה אמינא זו עתידה להידחות) **ודוחה** אותה בסברה. הגמרא חוזרת **לענות תשובה** לשאלה האחרונה שהשינוי הלשוני נכתב בדווקא כדי למנוע מסקנה מוטעית במקרה מסוים. היה אפשר לחשוב שבאותו מקרה הדין הוא שיש ללכת אחר מנהגם של רוב בני המקום. השינוי הלשוני במשנה לימד אותנו שאין ללכת אחר מנהגם של רוב בני המקום. הגמרא **מקבלת למסקנה** את ההסבר הזה.

5. פרשנות והיסק:

שאלות לעיון במשנה:

- האם מותר להניח את הכד ברה"ר?
- הנתקל בכד - עשה זאת בכוונה או בלי כוונה? האם יהיה הבדל בדיון?
- הנתקל בכד שהונח ברה"ר פטור - מהו הטעם לדיון זה? לכאורה הדין היה צריך להיות הפוך, הרי היה עליו להסתכל לאן הוא הולך!
- מדוע לחייב את בעל הכד לשלם על הנזק שנגרם לנתקל? לא מספיק ששברו לו את הכד, הוא גם צריך לשלם על נזק שנגרם למי ששבר לו את הכד?!

דגשים בהבנת הגמרא

- המעבר משימוש במילה כד לשימוש במילה חבית מעורר את הגמרא להבין את סיבת השינוי. אפשר להסתייע בדוגמה מהמשך הגמרא, כדי להמחיש שהשינויים הלשוניים אינם סתמיים וכל מילה במשנה נבחרת בקפידה. במשנה בדף נב. נאמר: "נפל לתוכו שור וכליו ונשתברו, חמור וכליו ונתקרעו - חייב על הבהמה ופטור על הכלים". רש"י בדף כח: (ד"ה נשתברו) מעיר: "בכלי השור שייכה **שבירה**, כגון עול וסולמנין. **קריעה** שייכא במרדעת של חמור". המקרים דומים, מדוע אי"כ שינתה המשנה את הלשון המתארת את הנזק הנגרם לכלי הבהמה? מדוע לא לכתוב בשני המקרים או שהכלים נשתברו או שהכלים נקרעו? מסביר רש"י שכלי השור הם חפצים שבירים (עשויים מעץ וכד'), לעומת זאת, המרדעת של החמור ארוגה ותפורה ולכן שייכת בה לשון קריעה ולא שבירה. (גם בימינו, אומרים: "נשבר לי הסולם ונקרעה לי החולצה" ולא: "נקרע לי הסולם ונשברה לי החולצה").
- זה בא בחביתו וזה בא בקורתו - להבין שמדובר בשניים ההולכים זה מול זה, כל אחד רואה את חברו ושניהם מהלכים במקום שלכל אחד רשות ללכת. משנה זו הובאה רק לצורך העניין הלשוני שבה, אין צורך להעמיק בדיון בטעמי הדיון. כך גם במקרה הבא של חבית של יין וחבית של דבש.
- זה בא בחביתו של יין וזה בא בכדו של דבש - לתת לתלמידים לזהות למה התכוונה הגמרא "פתח בכד וסיים בחבית" במקור זה! סביר להניח שיש תלמידים שיבינו שהמעבר הלשוני הוא מ"חביתו של יין" ל"כדו של דבש". אך הכוונה היא למעבר מ"כדו של דבש" ל"חבית של דבש".
- במקרה של חבית יין וחבית דבש יש להבין את פער השווי בין דבש ליין. לשאול את התלמידים מהו הדבר היקר יותר ומהו הדבר הזול יותר **לפי המשנה** (ולא לפי מה שנראה להם!)

מסכת בבא קמא, דף כז.

- ה. למאי נפקא מינה - הבדלים שאינם מקבלים ביטוי מעשי הינם חסרי משמעות! האפשרות לבחון אם ההבדל משמעותי היא כשמוצאים לו השלכה הלכתית שונה.
- ו. דחיית האילימיא ע"י המילים "הא לא קרו לה" - הדחייה היא מהיגיון. ההצעה להסברת המקרה מובילה לדין שאינו הגיוני.
- ז. מהו דתימא זיל בתר רובא - להבין את הסברה שבהכרעה ע"פ מנהגם של רוב בני"א.
- ח. אין הולכין בממון אחר הרוב - להדגיש שמדובר בכלל הלכתי ששייך לכלל דיני ממונות ולא רק לסוגיה שלנו. לעמוד על הסברה שבכלל זה. רש"י מביא מקרה דומה של מוכר שור לחברו ונמצא נגחן. לראות כיצד המקרים דומים, להשוות בין טענת המוכר בשני המקרים ובין טענת הלוקח בשני המקרים. מהי ההכרעה ההלכתית במקרה זה לאור הכלל "אין הולכין בממון אחר הרוב". כיצד היינו מכריעים ללא הכלל הלכתי זה.

ט. העמקה:

1. מדוע לא להוכיח באמצעות הסכום ששולם, אם הסכימה דעת המוכר והקונה לחבית או לכד? תוד"ה המניח עונה שהפער בין שווי הכד לשווי החבית הוא פער זניח. תשובה נוספת: הלוקח נתן סכום אלא שאפשר לקנות בו מספר מסוים של חביות או מספר אחר של כדים. במצב כזה הדמים אינם מודיעים.
  2. בדיני נפשות מכריעים ע"פ רוב מניין דיינים. מדוע שלא נלמד להכריע ע"י רוב בממונות, ק"ו מנפשות? עיין בתוד"ה.
6. **ערכים ורלוונטיות:** אין הולכין בממון אחר הרוב אלא המוציא מחברו עליו הראיה, כלומר, כדי להוציא ממון מאדם נדרשת ראיה ניצחת. אם נוציא ממון רק מכח רוב, עדיין יש סיכוי קלוש שהוצאנו ממון מאדם שלא בצדק וזהו גזל!